

ПРОАКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

PROACTIVE CREDIT RISKS MANAGEMENT IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Катерина БУЙДА,
аспірант,

Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління», Київ

Kateryna BUIDA,
Postgraduate student,

Science and Research Institute of the National
Academic Institution «Academy of Financial
Management», Kyiv

Банківський сектор України на сьогодні починає відроджуватися після рецесійного спаду внаслідок революційних подій і загострення протистояння на сході країни, які негативно вплинули на загальну економічну ситуацію. В Україні за останні два роки збанкрутувало понад 80 банків [1]. Більшість із них вийшли з ринку з причин неправильного балансу між кредитним і депозитним портфелями, що в результаті знизили ліквідність фінансових установ. З огляду на це актуалізується питання щодо стратегічного управління кредитним портфелем задля мінімізації ризикового навантаження. А останні періоди ще більше стали нагальними проблемами мінімізації кредитних ризиків, що вимагає розробки нових теоретико-методологічних підходів управління ними, що й зумовило вибір **мети** наукової публікації.

На рівні державного регулювання ніхто не поспішає впроваджувати конкретні заходи кредитної лібералізації. Зокрема, в листопаді 2016 року Верховна Рада відхилила депутатський законопроект, який спрямований на зменшення ризиків банків при видачі кредитів, що має стимулювати зростання кредитування в Україні.

У документі передбачалося скасування введеного в 2010 році обов'язкового нотаріального засвідчення договору застави транспортного засобу при придбанні автомобіля в кредит. Банкам надавалася можливість за згодою клієнта отримувати інформацію з реєстру актів цивільного стану з метою перевірки наявності у громадян дружини (чоловіка) і малолітніх дітей. Також пропонувалося внести зміни до норм, що стосуються договору іпотеки [2].

Очевидно, що це питання потребує термінового розгляду, адже в умовах відновлення економіки України і переходу до світової моделі «фінансової економіки» варто пристосовуватися до закордонного досвіду ведення банківського бізнесу.

Кількість працюючих в Україні банків, які мають ліцензію на здійснення банківської діяльності, на 1 вересня 2016 року становила 100. Більшість із них формують свій дохідний

портфель за рахунок кредитування. Зокрема, це кредити на побутові потреби та споживчі кредити, що надаються у вигляді позикових платіжних карток. Суми таких кредитів розраховуються в межах доходу позичальника, а ефективна річна ставка доходності для кредитора досягає іноді до 80% (а для миттєвих кредитів – до 100%). Звісно ж висока кредитна процентна ставка є фактично страховим фактором для банка-кредитора, але досить часто вона відлякує потенційного клієнта.

О.Любіч та Г.Бортніков у своєму дослідженні наводять приклади установ, що «підрізали» платоспроможність українських банків, наражаючи їх на максимальний кредитний ризик. Зокрема, «Креатив» заборгував кредиторам на початок осені 2015 року \$702 млн, в т.ч. Укресімбанку (\$109 млн), Ощадбанку (\$313 млн), Укргазбанку (\$91 млн), ВТБ Банку (\$18 млн), банку «Піреус» (\$15 млн) та \$74 млн європейським банкам. За інформацією українських банків, агрохолдинг «Мрія» є найбільшим боржником. Його борг на сьогодні становить понад 1,3 млрд.дол. Кредиторами агрохолдингу є: Альфа-банк, Укргазбанк, ПУМБ, Промінвестбанк, Мегабанк, Євробанк, «Фінансовий партнер», «ОТП Лізинг», «Райффайзен Лізинг Аваль», «УніКредит Лізинг», «Український лізинговий фонд», зарубіжні банки та МФО. Проти керівництва відкрито ряд кримінальних справ, триває розслідування. Корпорація «ТАКО» на третьому місці серед боржників. Загальна заборгованість компанії перед ПУМБ, Укрсоц-

банком, Райффайзен Банком Аваль, Креді Агріколь Банком, Дельта Банком, за оцінками банкірів, становить 60 млн доларів і 900 млн гривень [3, с. 127].

В.Грушко, О. Пилипченко та Р.Пікус розглядають кредитний ризик як невпевненість кредитора в тому, що позичальник виконає свої зобов'язання відповідно до встановлених термінів та умов кредитної угоди [4].

В.Вітлінський кредитний ризик вбачає в сукупності ймовірнісних подій при здійсненні фінансових угод, пов'язаних з тим, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе

У статті розглядається поняття кредитного ризику, його основні причини та наслідки. Проведено аналіз простроченої кредитної заборгованості перед банками та запропоновано методи зниження ризику неповернення позик кредиторами. Обґрунтовано доцільність здійснення маркетингових заходів, спрямованих на відновлення довіри до кредитно-депозитних функцій комерційних банків.

The notion of credit risks and its main causes and consequences have been studied in the article. The bank overdue accounts payable have been analysed, and the methods to reduce the risk of loans non-return have been offered. The expediency to take marketing measures aimed at restoration of confidence in credit and depositary functions of commercial banks.

зобов'язань і в підсумку не вдається використати існуючі засоби захисту [5, с. 29].

Кредитний ризик, за твердженням О.Костюченко, полягає у виникненні в кредитній установі збитків унаслідок невиконання чи невчасного виконання або неповного виконання позичальником фінансових зобов'язань перед кредитною організацією відповідно до умов підписаного договору [6, с. 57].

У будь-якій ситуації банк розглядає кредитний ризик як вагому складову свого дохідного портфеля і приймає рішення про видачу чи відхилення кожної кредитної заявки. Однак ризик-менеджмент не завжди включає модель поведінки того чи іншого позичальника, що унеможлиблює фіксований прогноз для всього кредитного портфеля. Більше того, в період рецесивних подій в економіці починається відтік депозитів з банків, що підриває активну частину капіталу. В цей період важливим є мікроекономічний аналіз залежності кредитних і депозитних активів, щоб не допустити резонансних відхилень.

О.Любіч, розглядаючи сигнали настання банківських криз, що викликані кредитним ризиком, наводить думку про те, що докризовий період може характеризуватися зростанням кредитування та низьким рівнем інфляції. Наступним індикатором наростання кризи може стати збільшення розриву між кредитним портфелем банківських установ та валовим внутрішнім продуктом країни [7, с. 27-29].

Т.Мельничук, розглядаючи стратегічний менеджмент при управлінні кредитними ризиками, вважає, що залежно від розмаху своїх прагнень банк може вибрати одну із трьох стратегічних позицій – адаптивну, формуючу або позицію збереження права на участь у грі. Таким чином, поширеною є адаптивна позиція: банк, проаналізувавши економічне середовище, приймає рішення щодо реалізації комплексу заходів. Різні рівні невизначеності вимагають різних видів дій. Але всі вони базуються на принципі використання вже відомих можливостей і запобігання вже відомим загрозам. Щодо формуючої позиції, то вона є спектром дій, що спрямовані на зміну економічних пріоритетів. Наприклад, комерційні банки пропонують зовсім нові продукти і послуги, попит на які не можна спрогнозувати; кардинально змінюють структуру галузі; шукають нові методи для конкуренції. Такі банки здатні створити інноваційне банківське середовище. Позиція збереження права на участь у грі складається із сукупності дій, мінімально необхідних для того, щоб зберегти можливість стати сильним гравцем, а це переважно пристосувальні дії до існуючої кон'юнктури банківського ринку [8, с. 58].

Кредитний ризик не є постійною величиною. Він прямо пропорційний макроекономічній ситуації, а також політичній стабільності в країні. Цей вид ризику можна виміряти не тільки кількісними параметрами, а й якісними. Зокрема, якщо йдеться про вплив на структуру кредитного ризику обсягів потреб споживача кредитів, то варто відзначити психологічні особливості поведінки позичальників. Відповідно до якісних і кількісних параметрів кредитного ризику розглядають методи мінімізації кредитного ризику комерційного банку.

Ці методи можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. Найпоширенішими зовнішніми способами знижен-

ня кредитного ризику комерційного банку є застава, гарантія (порука) та страхування. Основними внутрішніми способами є лімітування, диверсифікація та створення резервів. Так, відповідно кожен комерційний банк формує свій стратегічний пакет боротьби з ризиками основної діяльності. За умови розробки стратегії управління кредитними ризиками можливе найповніше системне управління ризиками, що затверджується радою банку та включає визначення кредитних ризиків банківської діяльності, перелік основних завдань управління ними та функціональну структуру того управління. Основні стратегічні напрями управління ризиками відпрацьовуються через програму управління кредитними ризиками, яку затверджує правління банку та погоджує рада банку. Цей документ містить відповідну політику управління кредитними ризиками, які банк оцінює в процесі діяльності. Програма включає такі методи управління ризиками: підтримання достатності капіталу, ідентифікацію, аналіз, оцінку ризику, розробку процедур проведення операцій, лімітування операцій (на основі вимог НБУ, світової практики, показників бізнес-плану, бюджету, кошторису); хеджування ризиків, порядок прийняття рішень і функції структурних підрозділів в управлінні кредитними ризиками [9].

При стратегічному управлінні кредитними ризиками варто розглядати основні причини їх виникнення, це, зокрема: нездатність позичальника до створення адекватного грошового потоку; ризик ліквідності застави; моральні та етичні характеристики позичальника [10, с. 85].

Кредитний ризик як кількісна величина є функцією параметрів позички та позичальника. Ступінь ризику, пов'язаного з певним позичальником та видом кредиту, ґрунтується на оцінюванні різних видів ризику, які виникають для банку у випадку надання кредиту. Більше того, визначивши на етапі надання кредиту ступінь його ризику, не можна забувати про те, що вона часто змінюється з часом [11, с. 365].

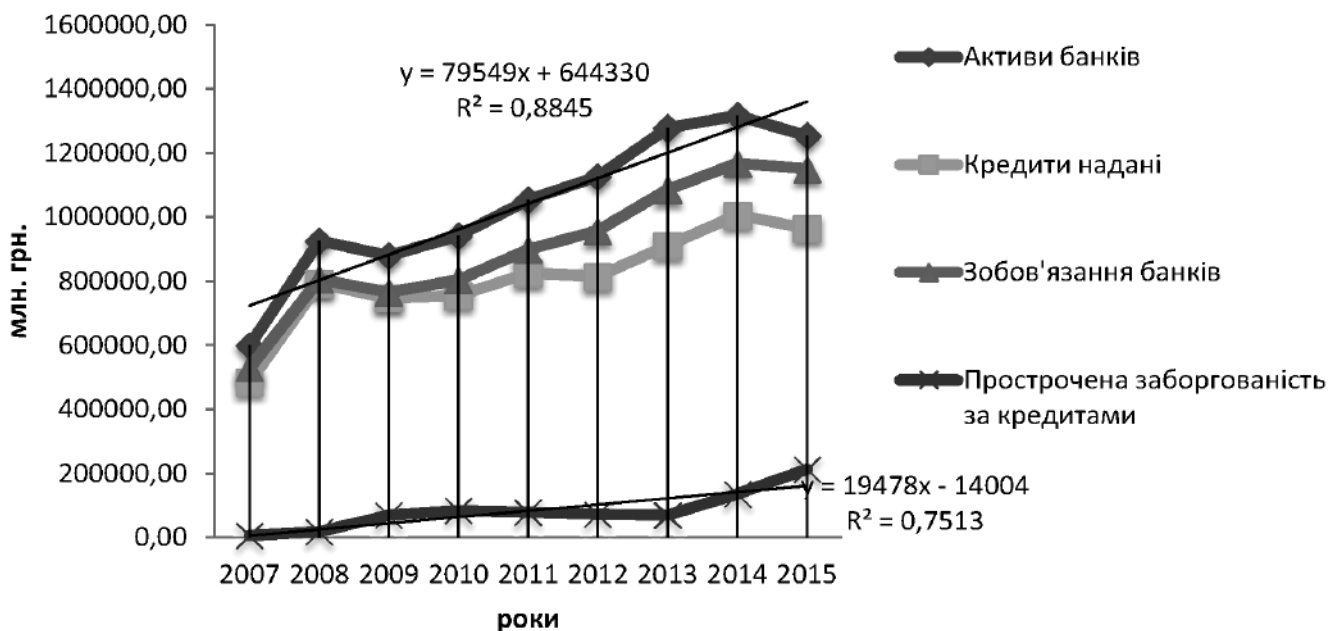
Досить вагомим значення під час оцінки кредитного ризику набуває розбіжність індивідуального та портфельного кредитних ризиків. Джерелом першого є окремий контрагент банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності такого позичальника, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за взятими зобов'язаннями. Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку. Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик, тобто це кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо [12].

Методологія оцінки кредитних ризиків виділяє дві основні групи методів: метод експертної оцінки та метод скорингу. Ці методи можуть поєднуватися задля досягнення позитивного результату та ефекту синергії. Метод експертної оцінки передбачає збір та аналіз інформації кредитними експертами про наявність ризику і створення висновків на основі апробації даних. Цей метод відображає в більшості якісні параметри кредитного ризику. Суб'єктивна оцінка, як правило, доповнюється системою моніторингу, який розкриває кредитну історію потенційних

Таблиця. Показники діяльності комерційних банків (за даними НБУ)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Активи банків	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385
Кредити надані	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911402	1006358	965093
Зобов'язання банків	529818	806823	765127	804363	898793	957872	1085496	1168829	1150672
Прострочена заборгованість за кредитами	6309,78	18221,61	70250,71	84563,36	79230,72	72564,10	70177,95	135858,33	213285,55
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	1,30	2,30	9,40	11,20	9,60	8,90	7,70	13,50	22,10
Результат діяльності	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966	-66 600
Рентабельність активів, %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46
Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91

Рисунок. Динаміка основних показників банківської діяльності

клієнтів (перш за все шляхом використання інформації, яка отримується від кредитних бюро). Другий підхід є більш поширеним у світовій банківській практиці, він отримав назву «скоринг». Традиційно скорингом вважають математичну або статистичну модель, за допомогою якої на підставі кредитної історії «минулих» клієнтів банк намагається визначити, наскільки велика вірогідність того, що окремий потенційний позичальник поверне кредит у обумовлений строк. Важливим напрямом розробки методів управління кредитним ризиком банку є оцінка його рівня. У зв'язку з тим, що кредитний ризик має певні особливості, його оцінка проводиться на підставі не тільки кількісного, а й якісного аналізу. Якісний аналіз є найбільш складним й вимагає ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у даній сфері економічної діяльності [13, с. 114-115].

Проаналізуємо банківську систему за період з 2007 по 2015 рік, використовуючи скоринг, тобто множинну кореляцію формуючих факторів. Національна банківська система на сьогодні відображає від'ємний результат діяльності. З проведеного аналізу можна побачити, що у період

з 2007 по 2008 рік з назріванням світової економічної кризи сума наданих кредитів перевищувала залучені кошти (тобто зобов'язання банків). Цей тренд можна співвіднести із загальним світовим фінансово-економічним колапсом, що призвів до негативних наслідків на фінансових ринках та значно переформатував їхню структуру.

У наступні періоди сума зобов'язань була більшою, ніж сума наданих кредитів. Однак почала спостерігатися тенденція до збільшення простроченої заборгованості, яка зокрема у 2015 році становила 22,1%, що призвело до збитку банківської системи у розмірі 66660 млн. грн (табл.). Кореляційна залежність між розміром простроченої заборгованості за роками та її фактороутворюючими складовими (активи, надані кредити, зобов'язання банків) показала, що лінійна залежність між величинами є суттєвою, коефіцієнт детермінації складає 92% (рис.). Лінійне рівняння трифакторної кореляційної моделі має такий вигляд:

$$Y = 1,49 \cdot X_1 - 0,29 \cdot X_2 - 0,99 \cdot X_3 \quad (1)$$

Варто зазначити, що проблемі зниження ліквідності кредитів у постреволюційні часи сприяло зростання простроченої заборгованості. Цей колапс стосується валютних кредитів та включає всі пролонговані й заморожені позики. Значні втрати банківська система мала від визнання частини банків неплатоспроможними (в тому числі й банкрутства комерційних банків з причин неповернення позик). Отже, з цієї математичної моделі ми можемо зробити висновок, що загальне зниження ресурсонаповнюючих факторів призвело до наростання простроченої кредитної заборгованості.

З метою виходу з кризи банківської системи та запровадження проактивних систем управління кредитним ризиком у комерційних банках пропонуємо заходи щодо управління активами:

Для комерційних банків:

1. Вирішення проблем з валютними кредитами шляхом переведення їх у національну валюту з урахуванням усіх можливих ризиків як для банку, так і для клієнта.

2. Здійснення маркетингових заходів, спрямованих на відновлення довіри до кредитно-депозитних функцій комерційних банків (зокрема, залучати нових клієнтів не лише на депозитні вкладення, а й на зарплатні та підприємницькі проекти шляхом конкурентних пропозицій).

3. Розподіл та страхування ризиків неповернення кредитів за зразками МФВ.

Для Національного банку України та Міністерства фінансів України:

1. Лібералізація валютно-обмінних операцій для комерційних банків на протипагу так званим обмінникам, щоб знищити готівковий чорний ринок.

2. Сприяння зниженню відсоткових кредитних ставок за рахунок зниження норми обов'язкових резервів НБУ.

3. Пільгове оподаткування банків, що мають проблеми з поверненням кредитів.

4. Націоналізація чи ліквідація проблемних банків.

5. Сприяння залученню експортерів до кредитно-депозитних операцій у комерційних банках шляхом певних пільг чи привілеїв.

6. Формування прозорого правового поля і неприхованих відсоткових ставок на ринку кредитування, в тому числі відродження іпотечного кредитування за участю держави.

7. Залучення до аудиту в комерційних банках провідних експертів з фінансових ринків Європи та США.

8. Впровадження в дію на законному рівні нових платіжних систем, що прискорять ліквідність обігових коштів підприємств та фізичних осіб (наприклад, PayPal).

9. Переорієнтація із заставної моделі кредитування до страхової (за світовим зразком). Це в свою чергу відводить страховий ринок України.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні збанкрутував ще один банк / Дзеркало тижня. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/v-ukrayini-zbankrutuvav-sche-odin-bank-224740_.html.

2. Рада відхилила законопроект про активізацію кредитування в Україні / УНІАН. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/business/1624906-rada-vidhilila-zakonoproekt-pro-aktivizatsiyu-kredituvannya-v-ukrajini.html>.

3. Любич О.О. Банківська криза в Україні: причини, особливості, подолання / О.О. Любич, Г.П. Бортніков // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – № 1. – 2016. – С. 118-130.

4. Грушко В. І. Управління фінансовими ризиками / В. І. Грушко, О. І. Пилипченко, Р. В. Пікус. – Київ : Інститут економіки та права «Крок», 2000. – 168 с.

5. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / В.В. Вітлінський і ін. – К.: Т-во «Знання», 2000. – 251 с.

6. О. Костюченко Костюченко О.А. Банківське право України. Підручник: 3-тє вид. / О.А. Костюченко. – К., Вид-во А,С,К, 2003. – 928 с

7. Любич О. О. Сигнали раннього попередження банківських криз / О. О. Любич, Г. П. Бортніков, А. О. Дробязко // Фінанси України. – 2015. – № 7. – С. 24-38.

8. Мельничук Т. А. Стратегічне управління кредитними ризиками банку / Т. А. Мельничук // Управління розвитком. № 14. – 2012. – С. 57-59.

9. Череп А.В. Управління кредитними ризиками банків / А. В. Череп // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Збірник наукових праць. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Aprer/2010_6_1/40.pdf.

10. Владичин У.В. Банківське кредитування : навчальний посібник / У.В. Владичин ; за ред. С. К. Реверчука. – К. : Атіка, 2008. – 648 с.

11. Міщенко В.І. Банківські операції : підручник / В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г. Коренєва. – 2- е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 796 с.

12. Дробот Є. О. Кредитні ризики та управління ними / Є. О. Дробот // Актуальні фінансово – економічні проблеми сучасного розвитку України. Всеукраїнська студентська наукова конференція. – Електронний ресурс. – Режим доступу: conference.nuos.edu.ua/catalog/files/lectures/26432.pdf.

13. Бухаліна Ю. Ю. Методи оцінки кредитного ризику комерційного банку / Ю. Ю. Бухаліна // Управління розвитком. – № 14 (177). – 2014. – С. 114-115.

REFERENCES

1. V Ukraini zbankrutuvav shche odin bank [Another bank went bankrupt in Ukraine]. Dzerkalo tyzhnya. Available at: http://dt.ua/ECONOMICS/v-ukrayini-zbankrutuvav-sche-odin-bank-224740_.html [in Ukrainian].

2. Rada vidkhylila zakonoproekt pro aktivizatsiyu kredyтування v Ukraini [The Verkhovna Rada of Ukraine rejected the bill on the activation of lending in Ukraine]. UNIAN. Available at: <http://www.unian.ua/business/1624906-rada-vidhilila-zakonoproekt-pro-aktivizatsiyu-kredituvannya-v-ukrajini.html> [in Ukrainian].

3. Lyubich O.O., Bortnikov H.P. Bankivs'ka kryza v Ukraini: prychny, osoblyvosti, podolannya [The banking crisis in Ukraine: causes, characteristics, overcoming]. Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy, no. 1, 2016, pp. 118-130 [in Ukrainian].

4. Hrushko V.I., Pylypchenko O.I., Pikus R.V. Upravlinnya finansovymy ryzykamy [Financial risks management]. Kyiv, Instytut ekonomiky ta prava "Krok", 2000, 168 p. [in Ukrainian].

5. Vitlins'kyy V.V. Kredytnyy ryzyk komertsyynoho banku: Navch. posib. [The credit risk of commercial banks: Teaching manual]. Kyiv, T-vo "Znannya", 2000, 251 p. [in Ukrainian].

6. Kostyuchenko O.A. Bankivs'ke pravo Ukrainy [Banking law of Ukraine]. Kyiv, Vyd-vo ASK, 2003, 928 p. [in Ukrainian].

7. Lyubich O.O., Bortnikov H.P., Drobyazko A.O. Syhnaly rann'oho poperedzhennya bankivs'kykh kryz [Signals of early warning of banking crises]. Finansy Ukrainy, 2015, no. 7, pp. 24-38 [in Ukrainian].

8. Mel'nychuk T.A. Stratehichne upravlinnya kredytnymy ryzykamy banku [Strategic management of bank credit risks]. Upravlinnya rozvytkom, no. 14, 2012, pp. 57-59 [in Ukrainian].

9. Cherep A.V. Upravlinnya kredytnymy ryzykamy bankiv [Management of bank credit risks]. Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. Zbirnyk naukovykh prats'. Available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Aprer/2010_6_1/40.pdf [in Ukrainian].

10. Vladychyn U.V., Reverchuk S.K. Bankivs'ke kredyтування: navchal'nyy posibnyk [Bank lending: teaching manual]. Kyiv, Atika, 2008, 648 p. [in Ukrainian].

11. Mishchenko V.I., Slavyans'ka N.H., Korenyeva O.H. Bankivs'ki operatsiyi: pidruchnyk [Banking operations: manual]. Kyiv, Znannya, 2007, 796 p. [in Ukrainian].

12. Drobot Ye.O. Kredytni ryzyky ta upravlinnya nymy [Credit risks and their management]. Aktual'ni finansovo-ekonomichni problemy suchasnoho rozvytku Ukrainy. Vseukrayins'ka students'ka naukova konferentsiya. Available at: conference.nuos.edu.ua/catalog/files/lectures/26432.pdf [in Ukrainian].

13. Bukhalina Yu.Yu. Metody otsinky kredytnoho ryzyku komertsyynoho banku [Methods for assessing a credit risk of commercial banks]. Upravlinnya rozvytkom, no. 14 (177), 2014, pp. 114-115 [in Ukrainian].